

Andrzej Witkowski, *Pełnomocnicy rządowi do spraw podatku gruntowego w Polsce (1947-1950)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, ss. 407

Recenzowana książka poświęcona jest problematyce nadzoru pełnomocników rządowych nad wymiarem i poborem podatku gruntowego oraz ustalaniem i poborem rocznych wkładów oszczędnościowych uczestników funduszu B Społecznego Funduszu Oszczędnościowego. Materia ta, tak istotna dla pełnego zrozumienia polityki podatkowej, a zarazem kształtującej ustrój rolny, nie była przedmiotem badań w oparciu o źródła archiwalne.

Problematyka objęta recenzowaną rozprawą jest interesująca nie tylko z uwagi na pełne monograficzne opracowanie podatku gruntowego w latach 1945- 1950, ale może służyć za podstawę analizy dla obecnego podatku rolnego. Na ile i w jakim zakresie mamy do czynienia z „kontynuacją” podatku w sferze rolnictwa jako instrumentu fiskalnego, a zarazem pobudzającego podatników – rolników do intensyfikacji produkcji rolnej.

Publikacja składa się z pięciu rozdziałów omawiających kompleksowo istotne dla badanej problematyki zagadnienia. Cześć merytoryczną poprzedza wykaz skrótów i wstęp autora, wskazujący na intencje, jakie towarzyszyły napisaniu tej książki.

Pierwszy rozdział („Podatek gruntowy od 1945 do połowy 1947 r.”) ma walor ogólny. Przedstawia przeobrażenia konstrukcji i funkcjonowania podatku gruntowego w tym okresie, co jest niezbędne dla ustalenia przyczyn niskiej efektywności zarówno wymiaru, jak i poboru podatku gruntowego. Rozważania te poprzedzone są charakterystyką podatku gruntowego w Polsce międzywojennej.

Dekret z 13 kwietnia 1945 r. o reformie samorządowego systemu podatkowego przekazał na rok 1945 wymiar i pobór podatku związkom samorządu terytorialnego. Ujednolicił konstrukcję podstawy opodatkowania, stanowił ją obszar gruntów gospodarstwa. Wprowadził nowe stawki podatku gruntowego, jak również zmienił i ujednolicił tryb wymiaru podatku.

Po wygaśnięciu mocy obowiązującej dekretu z dniem 31 grudnia 1945 r. kolejnym aktem prawnym dokonującym jednocześnie zasadniczej przebudowy konstrukcji podatku gruntowego był dekret z 20 marca 1946 r. o podatkach komunalnych. W świetle tego aktu podatkowi gruntowemu podlegały gospodarstwa rolne, rozumiane jako ogólny obszar gruntów posiadanych przez jednego podatnika, położonych w jednej gminie. Obowiązek podatkowy ciążył na posiadających gospodarstw rolne osobach fizycznych, spadkach wakujący i osobach prawnych. Podstawa opodatkowania był przychód szacunkowy z gospodarstwa rolnego z roku poprzedzającego rok podatkowy, wyrażony w kwintalach żyta. W tym celu liczbę hektarów gruntów gospodarstwa rolnego należało pomnożyć przez odpowiednią normę przeciętnej przychodowości gruntów i przez przeciętną cenę jednego kwintala żyta, z roku poprzedzającego rok podatkowy. Podstawę opodatkowania należało zmniejszyć o udowodnione koszty oprocentowania długów zaciągniętych na potrzeby gospodarstwa rolnego. Przy ustalaniu liczby hektarów gospodarstwa rolnego brano pod uwagę ogólny obszar gruntów, zarówno użytkowanych, jak i nieużytkowanych, z wyłączeniem gruntów niepodlegających opodatkowaniu.

Rozdział drugi („Powołanie pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego”) ukazuje faktyczne przyczyny i okoliczności powołania pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego.

Ustawa z dnia 3 czerwca 1947 r. o nadzorze nad wymiarem i poborem podatku gruntowego powierzyła wojewodom oraz prezydentom miast Warszawy i Łodzi powołanie pełnomocników rządowych dla spraw podatku gruntowego. Stali się odpowiedzialnymi za „właściwy wymiar oraz terminowy pobór podatku gruntowego w terytorialnym zakresie swego działania”.

Autor ukazał, że to nie niska efektywność władz samorządowych w akcji wymiaru i poboru podatku gruntowego była główną przyczyną powołania pełnomocników, a ustanowienie obowiązku uiszczania przez niektóre gospodarstwa rolne podatku w ziemiopłodach. Istotnym

powodem była także nieufność kierownictwa Polskiej Partii Robotniczej do władz samorządowych, które niejednokrotnie i w różnych formach starały się sprzyjać podatnikom. Autor dokonał wnikliwej analizy statusu pełnomocnika, wskazując na jego usytuowanie ustrojowe, strukturę organizacyjną biur, uprawnienia oraz zadania. Usytuowanie ustrojowe i zadania pełnomocników rządowych wywoływały w praktyce wiele nieporozumień, sporów kompetencyjnych, w relacjach z władzami administracji ogólnej oraz władzami samorządowymi sprawującymi nadzór nad gminami.

Kolejną kwestią omówioną w tym rozdziale zostały zadania i uprawnienia gminnych delegatów społecznych, stanowiących aparat pomocniczy pełnomocników. Udział czynnika społecznego w postępowaniu podatkowym służył przede wszystkim realizacji pozafiskalnych funkcji podatków, bez względu na to, co deklarowały przepisy o ich powołaniu.

Obszerny rozdział trzeci, poświęcony nadzorowi pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego nad wymiarem i poborem tego podatku, podzielony został chronologicznie. Pierwsza część obejmuje rok 1947, druga 1948, a kolejna lata 1949-1950. Ukazuje przeobrażenia konstrukcji podatku gruntowego i przemiany w organizacji i zakresie działania pełnomocników rządowych do spraw podatku gruntowego. W szczególności autor ukazuje problematykę wymiaru i poboru podatku gruntowego w ziemiopłodach oraz stosowanie przez władze wymiarowe i odwoławcze przepisów o zwolnieniach i ulgach podatkowych.

Charakteryzując działania pełnomocników rządowych, autor wskazał, że nie były one zdeterminowane wyłącznie troską o fiskalne i aprowizacyjne efekty akcji wymiaru i poboru podatku gruntowego. Mieli zapobiegać zbytniemu obciążeniu gospodarstw rolnych zajmujących się plantacją roślin przemysłowych i dopilnować, aby wymiar podatku nie zahamował rozwoju uprawy tych roślin, stanowiących przedmiot umów kontraktacyjnych.

Kolejny rozdział (czwarty) przedstawia różne aspekty nadzoru pełnomocników rządowych nad ustaleniem i poborem rocznych wkładów oszczędnościowych uczestników funduszu B Społecznego Funduszu Oszczędzania. W dniu 30 stycznia 1948 r. uchwalona została ustawa o obowiązku społecznego oszczędzania (Dz. U. Nr 10, poz. 74), celem której było przyspieszenie procesu odbudowy kraju oraz nadanie właściwego kierunku inwestycjom indywidualnych gospodarstw i przedsiębiorstw zgodnie z wytycznymi ogólnonarodowego planu gospodarczego. Część podatników podatku gruntowego została zobowiązana do wnoszenia składek oszczędnościowych na fundusz B, w ramach Społecznego Funduszu Oszczędnościowego. Obowiązek społecznego oszczędzania obciążał podatników opłacających podatek od podstawy opodatkowania przekraczającej równowartość 60 q żyta. Wysokość rocznych wkładów oszczędnościowych dla uczestników funduszu ustalały właściwe władze podatkowe – zarządy gmin. Roczny wkład oszczędnościowy ustalany był w oparciu o wymiar podatku gruntowego przez zastosowanie właściwej stawki oszczędnościowej ustalonej każdego roku w rozporządzeniu Rady Ministrów.

Autor, wskazując zasadność nadzoru pełnomocników, zwraca uwagę, że to gminom większym przypadła część wymierzonego i pobranego podatku gruntowego, stanowiąc ich dochód własny, zaś za czynności związane z egzekwowaniem obowiązku społecznego oszczędzania nie otrzymywała żadnej rekompensaty. Mogło to doprowadzić do sytuacji, gdy poprzez częściowe lub całkowite zwolnienie podatników od obowiązku wnoszenia wkładu oszczędnościowego, można było zwiększyć ich zdolność płatniczą na rzecz podatku gruntowego. Decyzja władzy podatkowej o częściowym czy też całkowitym zwolnieniu od obowiązku wnoszenia rocznego wkładu oszczędnościowego wymagała zatwierdzenia powiatowego pełnomocnika rządowego do spraw podatku gruntowego.

Konstrukcja i wielkość obciążeń uczestników funduszu B Społecznego Funduszu Oszczędzania zezwala zakwalifikować go jako mające na celu przekształcenie struktury własności gospodarstw rolnych, w kierunku ograniczenia liczby średnich i większych gospodarstw indywidualnych na rzecz kolektywnych form gospodarki rolnej.

Rozdział piąty pracy dokonuje analizy nadzoru pełnomocników nad przymusowym ściąganiem zaległości z tytułu podatku gruntowego oraz rocznych wkładów oszczędnościowych uczestników funduszu B Społecznego Funduszu Oszczędzania. Działania te zmierzały do silniejszego zaakcentowanie funkcji klasowej podatku gruntowego i obowiązku społecznego oszczędzania, które stawały się coraz bardziej wyostrzonymi narzędziami realizacji polityki ograniczania dochodów gospodarstw typu kapitalistycznego oraz przebudowy ustroju rolnego.

Pracę wieńczy zakończenie, będące podsumowaniem rozważań autora. Jest to też próba syntetycznego zaprezentowania ważniejszych kwestii, jakie były przedmiotem tej monografii.

Na uwagę zasługuje baza źródłowa, która nie obejmuje wyłącznie pozycji książkowych i czasopiśmienniczych, ale zawiera również materiały archiwalne z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Rzeszowie, sprawozdania stenograficzne oraz materiały prasowe. Pieczołowicie zebrane przez autora na końcu pracy akty prawne, które dotyczą omawianego zagadnienia świadczą o jego wielkim profesjonalizmie.

Tabele opracowane na podstawie Archiwum Akt Nowych w Warszawie obrazują areal gospodarstw rolnych opodatkowanych i zwolnionych z opodatkowania, wymiar i pobór podatku gruntowego i rocznych wkładów oszczędnościowych uczestników Funduszu B Społecznego Funduszu Oszczędnościowego oraz wykaz czynności gminnych delegatów społecznych i przebieg egzekucji zaległości z tytułu podatku gruntowego w województwie rzeszowskim.

Monografia Andrzeja Witkowskiego jest bogatym źródłem informacji. Rzetelność i sposób dokumentowania prowadzonych tez, kultura słowa oraz znamionujący się ogromną wiedzą styl rozważań pozwalają przypuszczać, że książka ta stanie się obowiązkową pozycją dla każdego, kto interesuje się problematyką historii ustroju i prawa PRL.

MAŁGORZATA E. SZYMAŃSKA (Lublin)

Dariusz Walencik, *Rewindykacja nieruchomości Kościoła katolickiego w postępowaniu przed Komisją Majątkową*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, ss. 279

W serii monografii naukowych Wydawnictwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ukazała się pod koniec 2008 r. rozprawa pióra ks. dr. Dariusza Walencika poświęcona zagadnieniu zwrotu majątku nieruchomego Kościołowi katolickiemu w drodze postępowania przed Komisją Majątkową.

Autor, wytrawny znawca problematyki, stara się nakreślić pełny obraz strat majątkowych Kościoła katolickiego, głównie w latach 1945-1989, jak i zrekonstruować tok postępowania zmierzający do, choćby częściowego jego odzyskania. Jak zresztą sam autor pisze: „Postępowanie regulacyjne ma na celu przywrócenie wyłącznie części upaństwowionych nieruchomości kościelnych i to tych jedynie, których nacjonalizacja nastąpiła z p o g w a ł c e n i e m przepisów prawa stanowionego w okresie od 1945 do 1989 r.” (s. 241).

Problematyka przedstawiona w pracy Dariusza Walencika jest nie tylko materia skomplikowaną, ale również wysoce kontrowersyjną. Dotyczy bowiem zakresu przedmiotowego, a także formalnego funkcjonowania organu, który rozstrzyga w sposób definitywny zarówno kwestie ze styku rzeczywistości ekonomicznej i sfery *sacrum*, jak również z pogranicza trzech dyscyplin prawa. Jednocześnie charakter organu jaki jest Komisja, a także tryb postępowania i rodzaj orzeczeń (decyzji?) przezeń wydawanych wzbudza od wielu lat wątpliwości.